

Osjälvständiga brottsformer II

Medverkan

Gustaf Almkvist

UPPSALA
UNIVERSITET

Självständiga och osjälvständiga brottsformer

- Självständiga brottsformer: den gärning som finns beskriven i ett straffbud, t.ex. att beröva annan livet (mord enligt 3:1 BrB) eller att stjäla medelst våld å person (stöldfallet av rån, 8:5 BrB).
- Osjälvständiga brottsformer: en gärning som relaterar till en potentiell eller utförd självständig brottsform (23 kap. BrB)
 - Förstadier: försök, förberedelse eller stämpling (krav på särskild kriminalisering, endast i relation till självständiga brottsformer, dvs. ej t.ex. försök till medhjälp till rån)
 - Medverkan: anstiftan eller medhjälp (generellt kriminaliserat avseende självständiga och osjälvständiga brottsformer i BrB, i övrigt om fängelse finns i straffskalan, dvs. möjligt med t.ex. medhjälp till försök till rån eller medhjälp till medhjälp till rån)
 - (Underlåtenhet att avslöja eller förhindra brott)

23:4 st. 1 och 2 BrB

Ansvar som *i denna balk* är föreskrivet för viss gärning skall ådömas inte bara *den som utfört gärningen* utan även annan som *främjat* denna med råd eller dåd. Detsamma skall gälla beträffande *i annan lag eller författning* straffbelagd gärning, för vilken fängelse är föreskrivet.

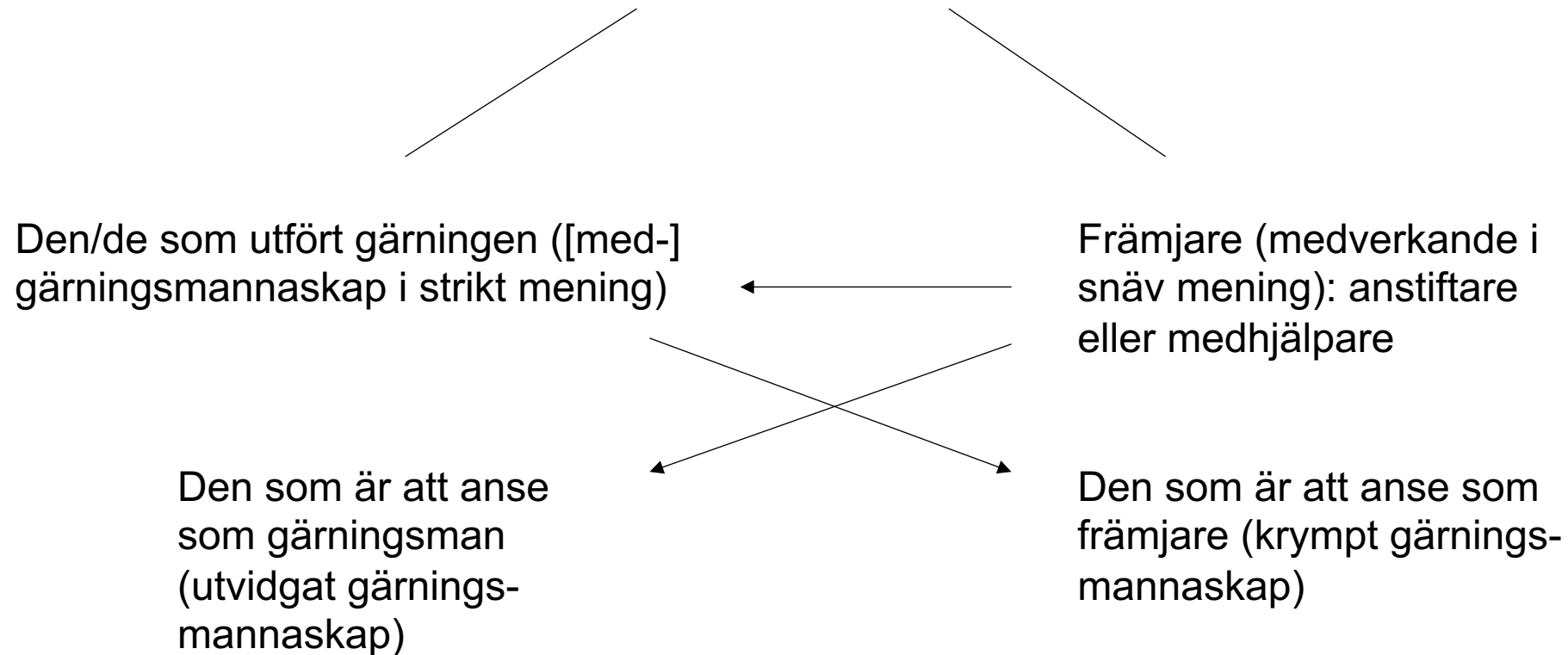
Den som *inte är att anse som gärningsman* döms, om han har förmått annan till utförandet, för *anstiftan* av brottet och annars för *medhjälp* till det.

Medverkanslärans struktur enligt 23:4 BrB

Medverkande (i vid mening)

Den första frågan: vem eller vilka har utfört gärningen?

- Individuellt gärningsmannaskap (en person uppfyller samtliga rekvisit ensam)
 - Exempel: A går ensam in på banken, höjer ett vapen och tvingar B att lämna över pengar, eller A utdelar ett knytnävslag mot B med smärta hos B som följd
- Medgärningsmannaskap (rekvisiten uppfylls av flera personer tillsammans; förutsätter någon typ av samordning, men behöver inte vara planerat)
 - Exempel: A och B går in på banken tillsammans, A håller upp vapnet mot C medan B ber om och tar emot pengarna från C, eller A och B utdelar varsitt knytnävslag mot C i samförstånd
- I sig inget märkligt att tala om att flera har gjort något tillsammans och i samförstånd/samverkan, och att man får ta individuellt ansvar för vad man gemensamt har uppnått
 - Exempel: "vad gjorde ni i helgen?" – "vi hjälpte B att flytta"/"vi spelade fotboll mot laget C"/"vi städade hemma"

Vad innebär det att utföra en gärning?

- Inte givet vad det betyder att göra något – kan varken reduceras till fysiskt handlande eller en bedömning av vem som är mest straffvärd
- Måste relateras till rekvisiten i det enskilda straffbudet
 - Exempel: A skickar en felaktig faktura till B med posten. Men det är brevbäraren C som delar ut den till B. Har A vilselett B?
 - Exempel: A ger B ett gift, men B tror att det är ofarligt, dricker och dör. Har A berövat B livet?
 - Exempel: A, som är bokföringsskyldig, ber sin bokförare B att inte bokföra vissa transaktioner. Har A åsidosatt bokföringsskyldigheten?

När flera har medverkat (i vid mening): gränsdragning mellan medgärningsmannaskap och främjare

- Svåra frågan: föreligger medgärningsmannaskap eller har den ena främjat den andras gärning?
 - Exempel: A och B kommer överens om att råna en bank. A kör bilen och ska vänta utanför medan B går in på banken och utför rånet. Är A medgärningsman eller främjare?
- Medgärningsmannaskap bör i princip förutsätta deltagande i utförandet eller att man har en särskild ställning i relation till den som utför gärningen, men behöver inte vara "på samma nivå" (se t.ex. NJA 1992 s. 474 och HD:s dom 2023-06-14 i mål nr B 1598-22)
- Medverkansansvaret är subsidiärt till (med-)gärningsmannaskap

Allmänt om främjande

- Breddar ansvaret till att avse *främjande* av någon annans *otillåtna gärning* (ett s.k. medverkansobjekt)
- *Gärningsmannens* personliga ansvar saknar betydelse för om *främjaren* har gjort sig skyldig till brott
- Aldrig aktuellt om det inte finns ett medverkansobjekt (jfr NJA 1979 s. 802)
- Kan även avse osjälvständiga brottsformer, dvs. man kan främja ett brott som stannar på försöks-, förberedelse- eller stämplingsstadiet, eller (i teorin) någon annans främjande
- Är generellt kriminaliserat, förutom för rena bötesbrott utanför BrB

Lagstiftningstekniken (23:4 st. 1 och 2 BrB igen)

Ansvar som *i denna balk* är föreskrivet för viss gärning skall ådömas inte bara *den som utfört gärningen* utan även annan som *främjat* denna med råd eller dåd. Detsamma skall gälla beträffande *i annan lag eller författning* straffbelagd gärning, för vilken fängelse är föreskrivet.

Den som *inte är att anse som gärningsman* döms, om han har förmått annan till utförandet, för *anstiftan* av brottet och annars för *medhjälp* till det.

Närmare om medverkansansvarets förutsättningar

En struktur för bedömningen (presenteras i boken med sju kriterier)

- 1) Ett otillåten gärning som medverkan relateras till (medverkansobjekt)
- 2) En otillåten främjandegärning
- 3) Personligt ansvar
- 4) En avslutande bedömning av relationen gärningsman-främjare

Det vanliga brottsbegreppet är tillämpligt vid bedömningen av om gärningsman respektive främjare har begått brott; t.ex. krav på gärningssculpa och ej rättfärdigande eller ursäktande omständigheter

1) Medverkansobjektet

- I. Vem eller vilka har utfört en otillåten gärning beskriven i ett straffbud, och är alltså gärningsmän snarare än främjare?
- II. Vilka tänkbara medverkansobjekt finns, med bortseende från konkurrensläran? Kom ihåg: gärningsmännens personliga ansvar saknar betydelse.
 - Obs! Privilegierande rekvisit (t.ex. vid barnadrap enligt 3:3 BrB) träffar endast den som omfattas av dem.
- IV. Kan medverkansobjektet kompletteras med rekvisit som finns hos främjaren, t.ex. överskjutande uppsåt eller specialsubjekt?

Ett exempel

Adam ber Berit att ta sig in i Caesars bostad och ta med sig en tavla som hänger där. Adam säger att tavlan tillhör honom och att Caesar vägrar lämna tillbaka den. Tavlan tillhör i själva verket Caesar, men Berit tror på Adam. Berit utför uppdraget. Doris, som förstår att tavlan tillhör Caesar, följer med och håller vakt.

Berit uppfyller rekvisiten i relation till straffbud som egenmäktigt förfarande (8:8 BrB) och hemfridsbrott (4:6 BrB). Doris gör det däremot inte, om man inte kan argumentera för att Doris har varit medgärningsman (vilket är tveksamt).

Stöld och inbrottsstöld kräver också tillägnelseuppsåt, som ofta ses som ett överskjutande uppsåt (alltså ett rekvisit för otillåten gärning snarare än personligt ansvar). Överskjutande uppsåt till tillägnelse finns inte hos Berit, men väl hos Adam. Medverkansobjektet kan alltså kompletteras med det och omfattar då också (grov) stöld (8:1/4 BrB) och inbrottsstöld (8:4 a BrB).

Det finns inga omständigheter som rättfärdigar Berits gärningar. Slutsats: här finns fyra tänkbara medverkansobjekt.

2) Främjandegärningen

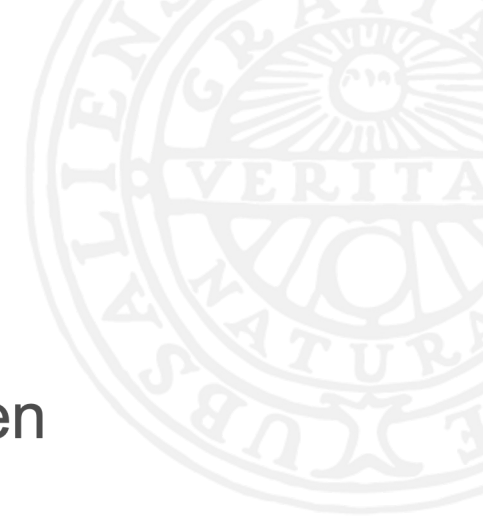
III. Har medverkansobjektet främjats på ett otillåtet sätt?

23:4 st. 2 BrB: Den som inte är att anse som gärningsman döms, om han har förmått annan till utförandet, för *anstiftan* av brottet och annars för *medhjälp* till det.

Anstiftan: förmå något att utföra brott (psykisk påverkan)

Medhjälp: annat fysiskt eller psykiskt främjande

2) Allmänna förutsättningar för främjande

- Främjandegärningen måste ha haft någon betydelse för gärningen såsom den blev (jfr t.ex. NJA 2008 s. 697 och NJA 2012 s. 826), åtminstone genom att styrka gärningsmannens uppsåt (t.ex. NJA 1963 s. 574 och NJA 2006 s. 577) eller solidarisera sig med brottet (t.ex. RH 2005:56)
- Främjandegärningen måste ha utförts före eller samtidigt som brottet, och innan brottet avslutats (se t.ex. NJA 2000 s. 372 och NJA 2009 s. 3) (jfr särskild kriminalisering av "efterföljande medhjälp", t.ex. häleri)
- Kan begås genom underlåtenhet om främjaren har garantställning (jfr NJA 2003 s. 473 och 2004 s. 797)
- Ej främjande om endast tittar på vad annan gör (se t.ex. NJA 1984 s. 922 och NJA 2006 s. 577)

2) Allmänna förutsättningar för främjande, forts.

Däremot behöver främjandegärningen

- inte ha varit en förutsättning för gärningen
- inte ha underlättat gärningen, utan kan ha försvårat den
- inte ha syftat till att främja gärningen (jfr dock NJA 2006 s. 577)

S.k. nödvändig medverkan av den som brottet helt eller delvis riktar sig mot (t.ex. vid köp av sexuell tjänst eller utpressning) grundar inte ansvar för främjande

Exemplet igen

Adam har förmått Berit att ta sig in hos Caesar och ta med sig tavlan. Det finns inget som rättfärdigar detta. Adam har alltså gjort sig skyldig till den otillåtna gärningen anstiftan till de fyra medverkansobjekten inbrottsstöld, (grov) stöld, egenmäktigt förfarande och hemfridsbrott.

Doris har hållit vakt utanför Caesars bostad medan Berit varit där inne. Detta har i vart fall styrkt Berit i dennes uppsåt. Detta har inte varit rättfärdigat. Doris har alltså gjort sig skyldig till den otillåtna gärningen medhjälp till de fyra medverkansobjekten inbrottsstöld, (grov) stöld, egenmäktigt förfarande och hemfridsbrott.

3) Personligt ansvar

Kom ihåg att personligt ansvar saknar betydelse för medverkansobjektet!

23:4 st. 3 BrB: Varje medverkande bedöms efter det uppsåt eller den oaktsamhet som ligger honom till last.

Även ursäktande omständigheter kan vara relevanta, t.ex. straffrättsvillfarelse eller excess

3) Personligt ansvar forts.

V. Personligt ansvar hos gärningsmannen/-männen

- Bedöm på vanligt sätt om rekvisiten täcks av uppsåt/oaktsamhet, och om det föreligger ursäktande omständigheter.
- Om rekvisit har hämtats hos främjaren, kan gärningsmannen dömas för dessa brott om han eller hon har uppsåt till att främjaren har uppsåt till dem.

3) Personligt ansvar forts.

VI. Personligt ansvar hos främjaren

- Bedöm om främjandet och medverkansobjektet är täckta
- Anstiftan förutsätter uppsåt (till anstiftansgärningen), men i övrigt är det tillräckligt med oaktsamhet om medverkansobjektet är ett oaktsamhetsbrott (se t.ex. NJA 1959 s. 254)
 - Exempel: A har uppmanat B att slå C gul och blå. C avlider av skadorna. A kan dömas för anstiftan till vållande till annans död, samtidigt som B kan dömas för mord (om B har uppsåt till död).

Exemplet igen

Berit har uppsåt till att ha tagit sig in i Caesars bostad och tillgripit tavlan. Däremot saknar Berit uppsåt till att detta utgör ett angrepp på främmande äganderätt, eftersom Berit tror att tavlan tillhör Adam. Berit vill inte heller göra den till sin.

Berit saknar alltså uppsåt i förhållande till att Adam har tillägnelseuppsåt. Däremot är rekvisiten för hemfridsbrott och egenmäktigt förfarande täcka av Berits uppsåt.

Det saknas ursäktande omständigheter.

Berit har alltså gjort sig skyldig till hemfridsbrott och egenmäktigt förfarande (i gärningsmannaskap).

Exemplet forts.

Adam har uppsåt till att psykiskt ha påverkat Berit att ta sig in och hämta tavlan. Adam har också uppsåt till att Berit skulle göra intrång i bostad, tillgrepp och att det innebär ett angrepp på Caesars äganderätt. Han har själv kompletterat medverkansobjektet med tillägnelseuppsåt.

Det saknas ursäktande omständigheter.

Adam har alltså gjort sig skyldig till anstiftan till inbrottsstöld (som konsumerar övriga brott).

Exemplet forts.

Doris har uppsåt till att ha underlättat för Berit genom att stå vakt. Doris har också uppsåt till Berits intrång i bostad och tillgrepp. Dessutom har Doris uppsåt till att Berits angrep främmande äganderätt och till Adams tillägnelseuppsåt.

Det saknas ursäktande omständigheter.

Doris har alltså gjort sig skyldig till medhjälp till inbrottsstöld (som konsumerar övriga brott).

4) En avslutande bedömning av relationen gärningsman-främjare ("omrubricering")

VII. Bör den initiala bedömningen av rollerna justeras?

23:4 st. 2 BrB: Den som inte *är att anse* som gärningsman döms, om han har förmått annan till utförandet, för anstiftan av brottet och annars för medhjälp till det.

- Utvidgat gärningsmannaskap: främjare bedöms som gärningsman
- Krympt gärningsmannaskap: gärningsman bedöms som främjare
- Konverterat gärningsmannaskap: gärningsman och främjare byter plats

Att vara eller anses som gärningsman

- Omdiskuterad fråga hur "anse som gärningsman" ska förstås
- Majoritetsuppfattningen (se t.ex. NJA 2003 s. 473, liksom KG) är att det innebär att en främjare som inte kan sägas ha utfört gärningen (uppfyllt rekvisiten) ändå kan rubriceras som gärningsman
- Förutsätter att det finns förutsättningar att döma för främjande
- S.k. egenhändiga brott (t.ex. tvegifte och mened) omfattas inte
- Aktualiseras när annan framstår som huvudansvarig
 - Exempel: A är hjärnan bakom ett planerat rån, men hans enda roll vid utförandet är att köra bilen. B är den som går in på banken.
- Kritik: bygger på en ohållbar uppdelning mellan att ha utfört och anses ha utfört gärningen (Erik Svensson)

Exemplet igen

Berit är gärningsman i strikt mening (avseende hemfridsbrott och egenmäktigt förfarande).

Adam är anstiftare till inbrottsstöld.

Doris är medhjälpare till inbrottsstöld.

Bör någon roll utvidgas eller krympas?

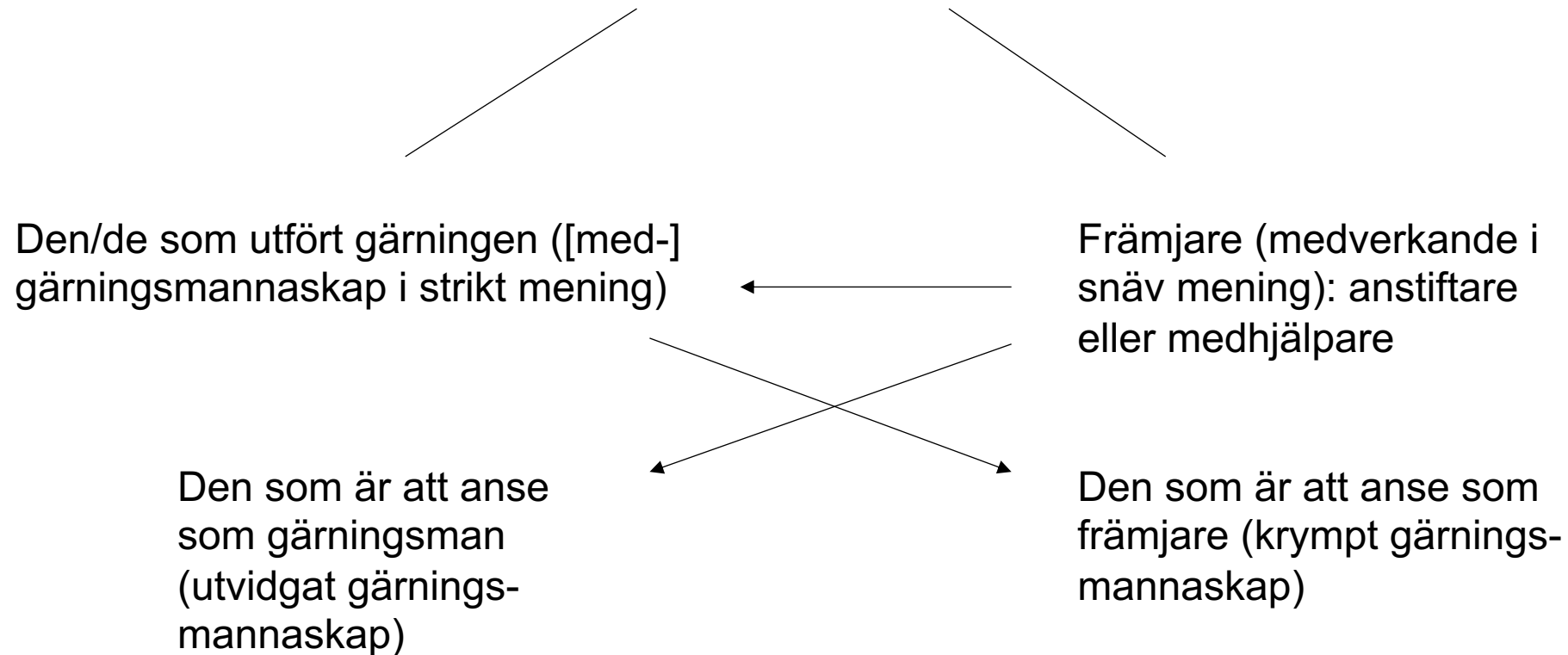
Om något kan man argumentera för att Adam är anse som gärningsman, eftersom Adam lurade Berit beträffande flera relevanta omständigheter (jfr läran om medelbart gärningsmannaskap).

Medverkanslärans struktur enligt 23:4 BrB

Medverkande (i vid mening)

Ansvarsfrihet i vissa fall (23:5 BrB)

Lägre straff, eller, vid ringa fall, ansvarsfrihet, om någon har

1. förmått att medverka till brott genom

- tvång
- svek
- missbruk av ungdom, oförstånd eller beroendeställning

eller

2. medverkat endast i mindre mån (se NJA 2006 s. 577)

UPPSALA
UNIVERSITET